

Camilla Erichsen Skalle
Universitet i Bergen

Liv Eide
Universitet i Bergen

Anje Müller Gjesdal
Høgskolen i Østfold

Valentina Maul
Amalie Skram videregående skole

DOI: <https://doi.org/10.58215/ella.40>

Kjønns mangfold i læreverk - en analyse av illustrasjoner i begynnerbøker i fremmedspråk

Sammendrag

Denne artikkelen undersøker visuell fremstilling av kjønn i begynnerbøker i fremmedspråkene fransk, italiensk, portugisisk, spansk og tysk, som ofte er elevenes første møte med faget. Tidligere forskning tyder på at kvinner både er underrepresentert og stereotypisk fremstilt i lærebøkene. Artikkelen presenterer en kvantitativ analyse av billedmaterialet i nyere norske lærebøker, og finner en jevn fordeling av kvinner og menn i materialet, men et fravær av ikke-binære personer og kjønns mangfold. Resultatene peker på begrensninger ved eksisterende metoder for å kartlegge visuelle fremstillinger av kjønn i lærebøker og behovet for mer åpne fremstillinger av kjønn i denne typen materiale.

Nøkkelord: Lærebøker, visuell analyse, kjønn, fremmedspråk, mangfold

Gender diversity in textbooks – an analysis of illustrations in beginner's books in foreign languages

Abstract

This article analyses the visual representation of gender in beginner's books in the foreign language subjects French, Italian, Portuguese, Spanish and German, as textbooks are often students' first encounter with the subject. Previous research suggests that women are both underrepresented and stereotypically portrayed in textbooks. The article presents a quantitative analysis of the visual materials in recent Norwegian textbooks, and finds a relatively even distribution of women and men in the materials, but the absence of non-binary people and gender diversity. The results point to limitations of existing methods for mapping visual representations of gender in textbooks and the need for more open representations of gender in this type of material.

Keywords: Textbooks, visual analysis, gender, foreign language subjects, diversity

1. Innledning

Den nye læreplanen for fremmedspråk i LK-20 (Kunnskapsdepartementet, 2019) innebærer et økt fokus på mangfold, både i delen «Fagets relevans og sentrale verdier», i kjerneelementet «Interkulturell kompetanse» og det tverrfaglige temaet «Demokrati og medborgerskap». Mangfold omfatter mange aspekter, og i læreplanen legges vekten spesielt på kulturelt og språklig mangfold. I denne artikkelen legger vi imidlertid hovedvekten på *kjønns mangfold*. Det er viktig å undersøke representasjonen av kjønns mangfold av flere grunner. Forskning viser at det er klare kjønnsforskjeller når det gjelder valg av fremmedspråk i ungdomsskolen, både når det gjelder *om* man velger fremmedspråk og *hvilket* fremmedspråk man velger (Schimpke, 2023). Det finnes også stereotypiske holdninger om at visse fag er kjønnnet, og at språkfagene anses som feminine (Chaffee et al., 2020; van der Vleuten et al., 2016, s. 193, sitert i Reisel et al., 2019, s. 34). Dette reiser spørsmål om rettferdighet og i hvilken grad alle elever har lik tilgang til å velge faget og i hvilken grad de stiller likt når det gjelder karakterer og frafall.

Mangfold kan imidlertid være et komplekst begrep å operasjonalisere i undervisningen, og læreboken kan derfor være et viktig hjelpemiddel for fremmedspråklærere. For mange elever representerer læreboken også det første møtet med både språket og språkområdet. Det er derfor interessant å undersøke hvordan mangfold utspiller seg i lærebøkene. Når vi vet at læreboken har en dominerende plass i undervisningen generelt (Gilje et al., 2016; Skjelbred, 2019) og i fremmedspråkundervisningen spesielt (Llovet Vilá, 2020), blir det også viktig å undersøke hvordan nettopp lærebøker legger til rette for at den enkelte elev møter et mangfoldig fellesskap som de også kan kjenne seg igjen i.

Tidligere forskning på kjønn og lærebøker (Blumberg, 2008; Dyrskog, 2017; Giaschi, 2000; Lee & Collins, 2010; Lewandowski, 2014) har i stor grad fokusert på likestilling forstått som likestilling mellom kvinner og menn. Nyere forskning (se f.eks. Pedersen et al., 2021) tyder på et økende mangfold blant unge når det gjelder seksualitet og kjønnsidentitet. Stadig flere unge finner seg ikke til rette i den klassiske tokjønnsmodellen. Forskning viser imidlertid at lærebøker reproducerer både kjønnsstereotyper og cis- og heteronormativitet (Biemmi, 2015; Demirel, 2018; Motschenbacher, 2010; Parker et al., 2017; Ruiz-Cecilia et al., 2021; Sunderland, 2015).¹ Det er derfor grunn til å undersøke lærebøker også med tanke på representasjon av kjønns mangfold i betydningen LHBTQIA+. Blir kjønns mangfoldet representert overhodet i læreverkene slik at også fremmedspråkene kan bidra til at «hver elev kan ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap»? (Kunnskapsdepartementet, 2019).

En av måtene fremmedspråkene kan bidra til dette er gjennom begrepet *perspektivskifte*. I kjerneelementet «Interkulturell kompetanse» understrekes det at kunnskap om og arbeid med andre tenkemåter og kulturer i fremmedspråkene åpner opp for nettopp perspektivskifter (Kunnskapsdepartementet, 2019). Perspektivskifte bør ikke være koblet kun til kultur, og vi mener det er sentralt at slike skifter også knyttes til den enkelte elevs identitetsutvikling og til

¹ Benevnelsene *cis* og *cisperson* brukes om personer som identifiserer seg med det kjønn de ble tilegnet ved fødselen (Bufdir, u.å. b), og begrepet *cisnormativitet* betegner de førende strukturer og forventninger rundt oss om at dette er naturlig og at vi alle identifiserer oss med dette registrerte kjønn. Mens *cisnormativitet* forventer at «jenter er jenter, og gutter er gutter» viser begrepet *heteronormativitet* til antakelsen om at heteroseksualitet er det normale og naturlige.

mangfoldet i målspråkområdet og i klasserommet. Vårt utgangspunkt er at læreverkene på sitt beste kan fungere som vindu og speil (Bishop, 1990), der den enkelte elev kan kjenne seg igjen og føle seg representert, men også bli kjent med andre identitetsuttrykk utover det interkulturelle som læreplanen tematiserer i beskrivelsen av faget. I denne artikkelen blir derfor nettopp *perspektivskifte* gjennom det metaforiske begrepsparet *vindu og speil* et nøkkelbegrep i vår diskusjon av læreverkene (se også Eide et al., 2023).

Studien har form av en kvantitativ analyse av bilder og illustrasjoner i læreverk for begynnere i fremmedspråkene fransk, italiensk, portugisisk, spansk og tysk. Ungdomskulturen preges i økende grad av det visuelle (Brown & Habegger-Conti, 2022; Eilam & Ben-Peretz, 2010), og læreverk og øvrig undervisningsmateriale er rike på illustrasjoner (Brown & Habegger-Conti, 2022; Eilam, 2012). Læreverk i fremmedspråk blir i denne sammenhengen spesielt interessante som vindu og speil fordi 1) de inneholder bilder og illustrasjoner som skal representere kulturer og mennesker i målspråksområdene, med alle de fallgruvene dette kan medføre (se bl.a. Brown & Habegger-Conti, 2017) og 2) fordi de inneholder bilder og illustrasjoner som skal representere den «typiske» innlæreren av språket det gjelder.

Læreboken kan være begynnerelevens første møte med språket og språkområdene. Siden den skriftlige teksten i mange tilfeller ennå ikke er tilgjengelig for elevene, formidler lærebokens illustrasjoner et innhold som går forut for den rent lingvistiske forståelsen og som kan være forståelig før en mer avansert språkforståelse er på plass. I lys av spørsmål om representasjon av kjønn og kjønns mangfold blir det derfor viktig å undersøke dette førsteinntrykket som læreverkene tilbyr nye fremmedspråkelever.

Våre forskningsspørsmål er: I hvilken grad representeres gutter og jenter, og i hvilken grad speiles kjønnsidentiteter utover den klassiske to-kjønnsmodellen i læreverkens bilder og illustrasjoner?

Artikkelen er strukturert som følger: Del 2 presenterer bakgrunnen for studien, del 3 presenterer det teoretiske rammeverket mens del 4 presenterer metode og materiale. Del 5

presenterer resultatene av analysen, og i del 6 drøfter vi resultatene og studiens potensielle begrensninger, samt foreslår innspill til videre forskning.

2. Bakgrunn

Utgangspunktet for vår undersøkelse av læreverk i fremmedspråk for begynnere fra et mangfoldsperspektiv er todelt: Vi tar utgangspunkt i Fremmedspråksenterets notat «Fransk, spansk eller tysk? Hvilke faktorer påvirker valget av fremmedspråk på ungdomstrinnet?» (Schimpke, 2023) og den tidligere nevnte studien av Pedersen et al. (2021) om kjønn og seksualitet blant ungdom.

I Schimpkes rapport kommer det frem at det skoleåret 22/23 var 57% jenter og 47% gutter som valgte fremmedspråk. Innad i de ulike språkfagene er det forskjeller i hvor mange jenter og gutter som har valgt faget på 8. trinn. Størst forskjell finner man i franskfaget, som ble valgt av 60% jenter mot 40% gutter. Tysk- og spanskfaget har en noe jevnere deltakelse med 10 prosentpoeng avvik, der tysk ble valgt av 55% gutter og 45% jenter mot 55% jenter og 45% gutter i spansk. Notatet peker på ulike faktorer som ligger til grunn for denne skjevfordelingen innad i fagene: Hvilken nytteverdi språkene menes å ha, påvirkning fra venner, foresatte og skolen samt faktorer knyttet til stereotypier og kjønnsrollemønstre. Notatet viser i den sammenheng til en rekke nasjonale og internasjonale studier som peker mot ulike kjønnsstereotypier når det gjelder holdninger til og bakgrunn for valg av fremmedspråk: Blant annet anses tysk som et maskulint språk som er tettere knyttet til teknologi enn de andre fagene, mens fransk betraktes som et mer feminint og elegant språk. Dette danner grunnlaget for vårt første forskningsspørsmål: Å undersøke om gutter og jenter representeres i like stor grad, eller om stereotypene og forestillingene gjenspeiles i læreverkene for begynnere.

Når vi så ser av nyere forskning at ungdommers holdninger til seksualitet og kjønnsidentitet i økende grad er mangfoldig, er det viktig å huske at ett av skolens overordnede mål er å «[...] ta hensyn til mangfoldet av elever og legge til rette for at alle får oppleve tilhørighet i skole og samfunn. [...] Derfor er vi avhengig av at ulikheter anerkjennes og verdsettes» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Representasjon av kjønns- og seksualitetsmangfold er også

viktig i et rettferdighetsperspektiv. I FNs bærekraftsmål 4, God utdanning, understrekes det at skolen skal «Etablere og oppgradere utdanningstilbud som er barnevennlige, og som ivaretar hensynet til kjønnsforskjeller og til personer med nedsatt funksjonsevne og sikrer trygge, ikke-voldelige, inkluderende og effektive læringsmiljø for alle» (paragraf 4.a, FN-sambandet, 2022). *Kjønnsforskjeller* må vi her forstå utenfor den cis-normative tokjønnsmodellen hvis det skal være mulig å gi alle barn et trygt, ikke-voldelig læringsmiljø.

Pedersen og kolleger (2021) studerer ungdoms holdninger til seksualitet og kjønnsidentitet og finner økende mangfold og variasjon i Norge. De finner at 80% av respondentene i Ungdata-undersøkelsen identifiserer seg som heterofile, og da at altså 20% ikke gjør det. Blant disse er et mindretall lesbiske (1% av jentene) og homofile (2% av guttene) mens en større andel enten ikke føler seg hjemme i noen av kategoriene eller føler seg hjemme i begge (s. 306). Dette svarer også til fremveksten av begrepet «skeiv» som en «[...] mer åpen fellesbetegnelse på dem som faller utenfor ‘den heteronormative tokjønnsmodellen’». (s. 307). Forfatterne mener også at dette er et generasjonsfenomen: «Såkalt ‘grenselandsseksualitet’ er mer utbredt blant ungdom enn i den voksne befolkningen» (s. 307). Også aseksualitet inngår i dette landskapet (s. 309). Videre finner Pedersen at 1,4% av respondentene svarer «annet» når de blir spurt om de er «gutt», «jente» eller «annet». Ifølge Bufdir (u.å. a) viser analyser fra Statistisk sentralbyrå fra 2020 at 6,9% av befolkningen i Norge er ikke-heterofile. Som vi har sett fra studien til Pedersen et al. (2021) er det imidlertid grunn til å tro at tallet er høyere hos ungdom. Bufdir (u.å. a) skriver videre at det er vanskelig å angi tall når det gjelder transpersoner og interkjønnspersoner, men de anslår at det dreier seg om et antall på mellom 20 000 og 260 000 transpersoner (Bufdir u.å. a).

Våre klasserom er, som Pedersen et al. viser, mangfoldige hva angår kjønn og seksualitet, og valg av læremidler blir derfor viktig, også i fremmedspråkundervisningen, om man skal gi rom for det mangfoldige fellesskapet læreplanen viser til. Dette danner grunnlag for det andre forskningsspørsmålet: i hvilken grad speiles kjønnsidentiteter utover den klassiske to-kjønnsmodellen?

3. Teoretisk innramming: lærebøker som vindu og speil for kjønnsidentiteter

I teksten «Mirrors, windows, and sliding glass doors» (Bishop, 1990) beskriver Bishop hvordan skjønnlitteratur er som et vindu inn til en annen verden og som en skyvedør som lar oss gå rett inn i denne kjente eller ukjente, ekte eller imaginære verden og slik bli en del av «whatever world has been created and recreated by the author» (s. 1). Men, som vi vet, når lyset står i en spesiell vinkel, kan ethvert vindu også bli til et speil:

When lighting conditions are just right, however, a window can also be a mirror. Literature transforms human experience and reflects it back to us, and in that reflection we can see our own lives and experiences as part of the larger human experience. Reading, then, becomes a means of self-affirmation, and readers often seek their mirrors in books (s. 1).

I læreverk for nybegynnere i fremmedspråk kan bildene og illustrasjonene, som nevnt innledningsvis, fungere som elevenes umiddelbare vindu og speil. Læreverkene er rike på illustrasjoner, og de er umiddelbart tilgjengelige for elevene. Ifølge Brown & Habegger-Conti (2022) kan bilder også generelt «[...] activate our cultural imaginaries more quickly and easily than written texts as our markers of cultural difference are mainly visual: hair and skin colour, style of clothing, etc.» (s. 52).

Fotografiets og andre visuelle medias rolle i undervisning og undervisningsmaterieell har blitt diskutert ved flere anledninger, kanskje særlig i forbindelse med fremmedspråklæring og interkulturell kompetanse (se Brown, 2019; 2022; Brown & Habegger-Conti, 2022; Gjesdal et al., 2017; Kiss & Weninger, 2017). Fotografiet er, som alle andre tekster, kulturelt situert, og selv om man ofte tenker på fotografiet som en nøytral representasjon, er det alltid et konstruert og statisk utsnitt av virkeligheten (Brown & Habegger-Conti, 2022, s. 53). Å arbeide med bilder i fremmedspråksklasserommet har «the potential [...] to encourage empathy, perspective taking, and cultural awareness» (s. 54), og ved å legge til rette for reflekterende dialog og utspørring av fotografiet, mener Brown & Habegger-Conti at dette kan være et virkningsfullt verktøy for interkulturell læring, og slik vi ser det, også for å jobbe med mangfold og identitet. Selv om nyere læreverk, uavhengig av fagområde, er rike på illustrasjoner (Eilam, 2012), kan disse imidlertid fremstå som nærmest usynlige for leseren (s.

179) fordi man som lærer eller elev kanskje ikke går i dybden og analyserer deres innhold eller at man ikke umiddelbart ser et potensiale for læring i dem.

Læreverk er også viktige i den forstand at det dreier seg om autoritative tekster som har påvirkning langt utenfor rammene av skole og læring, understreker Brugeilles og Cromer (2009, s. 7). Læreverk, og i videre forståelse skolen, representerer derfor en av de viktigste arenaene for å utvikle kritisk holdning til kjønnsroller og -stereotyper og til å fremme likestilling mellom kjønn og individer (Brugeilles & Cromer, 2009) fordi de både direkte og indirekte formidler normer og verdier i et samfunn (s. 14).

Tidligere studier av læreverk i ulike fag viser at kvinner er underrepresentert (Blumberg, 2008; Damayanti, 2014; Missoffe, 2015; Yasin et al., 2012) og ofte avbildet som passive og/eller i stereotypiske situasjoner (Angelini & Tarantola, 2020; Blumberg, 2008; Dyrskog, 2017; Giaschi, 2000; Ruiz-Cecilia et al., 2021). Sunderland (2015) viser også til fraværet av skeive figurer i læreverk for fremmedspråkene, og peker på to hovedårsaker: Internasjonale forlag vil neppe stå i bresjen for å fornye hvordan læreverkene utformes med tanke på representasjon av kjønns- og identitetsmangfold, og den heteronormative standarden verkene bygger på er nærmest usynlig i den forstand at den oppfattes som en inkluderende normal (s. 26).

Lærebøkenes fremstilling av kjønn struktureres og bestemmes, som vist, av ulike forhold, og mange begynnerbøker i fremmedspråk er bygget opp på liknende måte med klassiske sjangre, teksttyper og oppgaver som for eksempel presentasjon av seg selv og familien. Dette er sjangre som kan bære med seg både kjønnsstereotyper og heteronormativitet (Gomolka, 2021, s. 14, Missoffe, 2015). I sin analyse av læreverk i engelsk som fremmedspråk i Spania kommer Ruiz-Cecilia et al. (2021) til et liknende resultat: Selv om det finnes en tilnærmet balanse i antall kvinner og menn som representeres, er det de heteronormative tilnærmingene eller presentasjonene av tema som er fremtredende i de analyserte verkene. Forfatterne trekker frem familien som tema som et område der skeive virkeligheter lett kunne blitt introdusert i læreverkene (s. 14), men advarer mot at LHBTQIA+-tematikk kun blir framstilt adskilt i enkelte undervisningsbolker. De argumenterer for at skeiv tematikk bør være synlig i

hele læreverket slik at man kan gå fra et konsept om inkludering til «pedagogies of inquiry» (se også Nelson, 1999, s. 373). Slik kan man forlate ideen om det heteroseksuelle som «det vanlige» og LHBTQIA+-personer som de *andre* (se også Demirel, 2018).

4. Materiale og metode

Materiale

Materialet som analyseres i denne artikkelen består av fem lærebøker (papirutgaven) for fem ulike fremmedspråk som undervises i den norske skolen: fransk, italiensk, portugisisk, spansk og tysk. Språkene introduseres på ulike trinn i skolen: elever har mulighet til å velge fransk, spansk eller tysk fra 8. trinn på ungdomsskolen, mens elevene i italiensk og portugisisk først møter fremmedspråket på første trinn i videregående utdanning. Alle bøkene vi har valgt brukes i den norske skolen i dag, de er skrevet med læreplanen for fremmedspråk i tankene, og de er utgitt på et bredt utvalg av forlag. Alle er beregnet på nivå 1, altså for elever som starter med et helt nytt fag. Læreverkene skal lære elevene det helt grunnleggende ved språket: å presentere seg selv, snakke om familien sin, hjemstedet sitt og interessene sine. Språkopplæringen starter derfor gjerne med fraser som «jeg heter ...», «jeg er gutt/jente» og «jeg kommer fra ...» som suppleres med bilder av gutter og jenter i «typiske! situasjoner for aldersgruppen.

For den italienske språkopplæringen har vi valgt læreverket *Italiensk på én, to, tre. Læreverk i italiensk. Italiano Uno* (Burdese et al., 2019), utgitt på Tell forlag. Dette er det nyeste læreverket i italiensk utgitt i Norge. Forfatterne skriver i forordet at verket stiler seg mot både nordmenn som ønsker å lære seg italiensk for å reise eller bo i Italia og elever i videregående utdanning samt mot universitetsstudenter. Mottakergruppen er dermed nokså bred, men i forordet bekrefter forfatterne at læreverket er basert på læreplan for videregående utdanning (nivå 1-3). Brukerne kan også kjøpe tilgang til nettressurser med både oppgaver og lydspor, men denne analysen baserer seg kun på den fysiske læreboken for nivå 1. Boken er på 283 sider inkludert en grammatikkdel og en ordliste.

For fransk analyserer vi læreverket *Salut 8* (Engstrøm, 2019) fra Aschehoug forlag som er rettet mot 8. klasse og presenteres på følgende måte på læreverkets nettside: «Med stor vekt på enkelhet, variasjon og systematikk gjenspeiler læremidlet det kulturelle mangfoldet i den fransktalende verden» (Aschehoug, u.å.).

Læreverket *Viva!* (Londrim et al., 2017) er Fagbokforlagets læreverk for portugisisk fremmedspråk, nivå 1. Boken er først og fremst ment for videregående skole, men skal også kunne brukes i ungdomsskolen og er basert på Læreplan i fremmedspråk, nivå 1. Også dette læreverket har digitale ressurser tilgjengelig med oppgaver knyttet til grammatikk, tale- og lytteferdigheter.

For spansk har vi valgt å analysere læreverket *Gente 8* (Børve et al., 2018) som, i likhet med læreboken i fransk, er utgitt på Aschehoug forlag. Målgruppen for *Gente 8* er elever på ungdomsskolen, og inneholder ifølge forlaget temaer elevene kan kjenne seg igjen i, samt at de møter folk fra Spania og Latin-Amerika. Boken er på 150 sider, og består av seks kapitler pluss en grammatikkdel.

For tysk faget har vi valgt ut læreverket *Tysk 8* (Braaten et al., 2020) fra Cappelen Damm. Dette verket er rettet mot elever på ungdomstrinnet på nivå 1. Ifølge forordet og beskrivelsen på Cappelen Damms nettsider setter verket fokus på hverdagslige, kommunikative og autentiske situasjoner og tema om målspråksområdet. *Tysk 8* er på 200 sider og består av 8 kapitler med tilhørende oppgaver samt en minigrammatikk og en ordliste mot slutten av verket. Digitale ressurser i tillegg til lærerutgave av verket er også tilgjengelig.

Metode

Metoden vi har anvendt i analysen er basert på tidligere studier av visuelle fremstillinger av kjønn i lærebøker. I *Promoting Gender Equality Through Textbooks: A methodological guide* (Brugeilles & Cromer, 2009), utarbeidet for UNESCO, introduserer Brugeilles & Cromer en analysemodell som kan brukes for å kartlegge kjønnsrepresentasjon og graden av likhet

mellom kjønnene i ulike læreverk.² Forfatterne påpeker at det er i læreverkene karakterer eller personer at kjønnrepresentasjoner kommer til syne, det være seg i tekst eller bilde (s. 29).

Analysemodellen legger opp til at man teller forekomster av kjønn (kvinner, menn, jenter, gutter, i tillegg til det forfatterne kaller ukjønna eller uspesifisert) basert på kategorier som alder, hvilken rolle figurene innehar (som for eksempel helt vs. sekundærfigurer), hvilke aktiviteter de er involvert i, deres samhandling med andre figurer, i hvilken del av læreverket de opptrer samt en rekke andre kategorier (s. 30) i både illustrasjoner, oppgaver og tekststykker. En slik kartlegging av kjønnsrepresentasjon gjør det mulig å undersøke hvordan læreverk i ulike fag presenterer kjønnsroller og hvorvidt det benyttes stereotypiske situasjoner og språk eller derimot et rammeverk som skaper likevekt og jevnbyrdighet.

Vår analyse av illustrasjoner i de fem læreverkene i henholdsvis fransk, italiensk, portugisisk, spansk og tysk er basert på modellen presentert i Brugeilles & Cromer (2009) med noen vesentlige modifikasjoner og forenklinger ettersom vi i hovedsak foretar en kvantitativ analyse. Vi har derfor ikke tatt hensyn til faktorer som kroppsspråk, komposisjon, hvilke aktører som er aktive og passive med mer (se bl.a. Giaschi, 2000 for tidligere kvalitative bildeanalyser av læreverk). For alle verkene har vi kartlagt hvor mange:

- illustrasjoner som viser *kun* kvinner, menn, ikke-identifiserbare³ eller ikke-binære figurer,
- illustrasjoner med en *blanding* av kvinnelige, mannlige, ikke-identifiserbare og ikke-binære figurer,
- illustrasjoner med fravær av menneskelige figurer, det vil si illustrasjoner med dyr, landskap, klasserom og liknende det finnes i verkene, og

² Sammen med andre partnere i The International Network for Research into Gendered Representations in Textbooks (Réseau international de recherche sur les représentations sexuées dans les manuels scolaires – RIRRS).

³ Dette er typisk illustrasjoner som viser kun hender, føtter, personer sett bakfra og lignende.

- antall forekomster per kategori over, altså hvor mange kvinnelige, mannlige, ikke-identifiserbare og ikke-binære figurer man teller i sin helhet i illustrasjonene.⁴

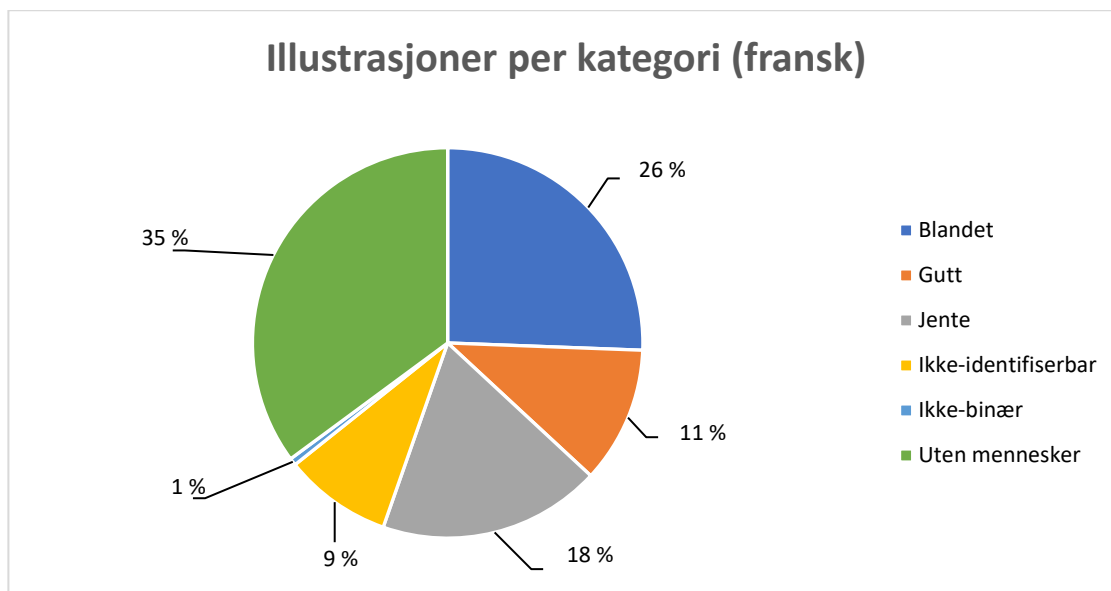
Vi har utvidet Bruggilles & Cromers «ungendered or sex unspecified»-kategori (Bruggilles & Cromer 2009, s. 52) for å kunne analysere det faktiske mangfoldet i det visuelle materialet vårt. Som vi skal se seinere i artikkelen, faller en rekke av illustrasjonene inn under grupperingen «ungendered or sex unspecified», og vi har innført kategorien «ikke-binær» i analysemodellen for å tydeliggjøre forskjellen mellom illustrasjoner der man ikke kan avgjøre den avbildedes identitet fordi man ikke ser hele personen (i tilfeller der man ser vedkommende bakfra eller ovenfra, eller der illustrasjonen mangler (stereotypiske) kjønns spesifikke identitetsmarkører) på den ene siden, og på den andre siden illustrasjoner som viser ikke-binære personer. Som vi vil komme tilbake til i diskusjonsdelen, viste denne siste seg å være en problematisk kategori. I tillegg til denne spesifikasjonen har vi lagt til ytterligere én kategori: illustrasjoner med fravær av menneskelige figurer. Årsaken til dette er at materialet, som presentasjonen av funnene under viser, er svært rike på slike illustrasjoner. Selv om denne kategorien ikke analyseres i vår studie, er det likevel relevant for studiens helhetsbilde å kunne avdekke dette forholdet mellom illustrasjoner med og uten menneskelig tilstedeværelse i begynnerverk i fremmedspråkene for ungdom.

⁴ Illustrasjoner som viser mer enn fem skikkelser ble kategorisert som «gruppe».

5. Resultater

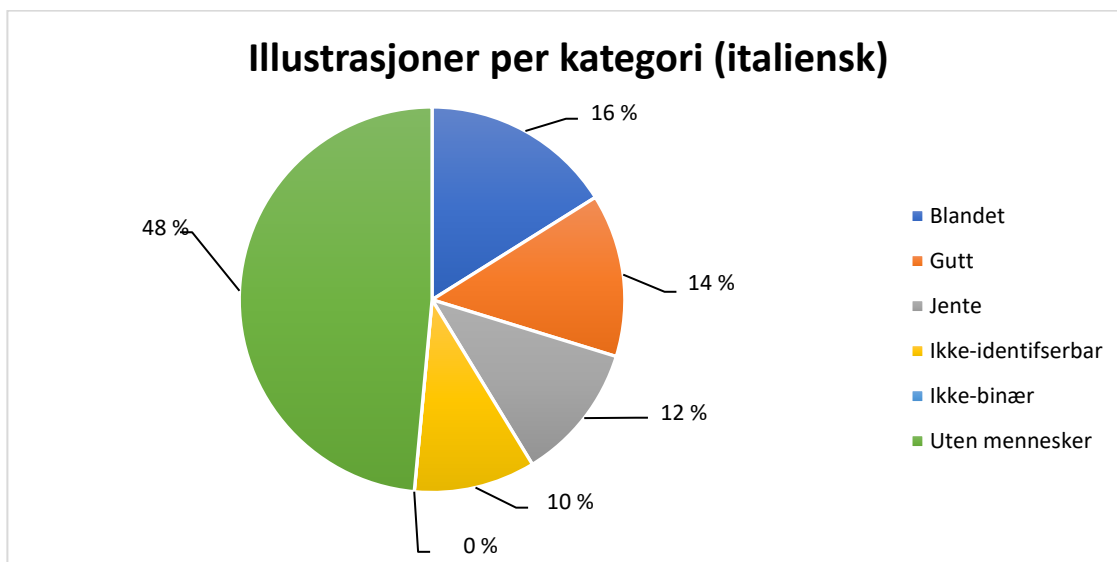
Fransk

Figur 1: Fordeling av kategorier i det franske materialet

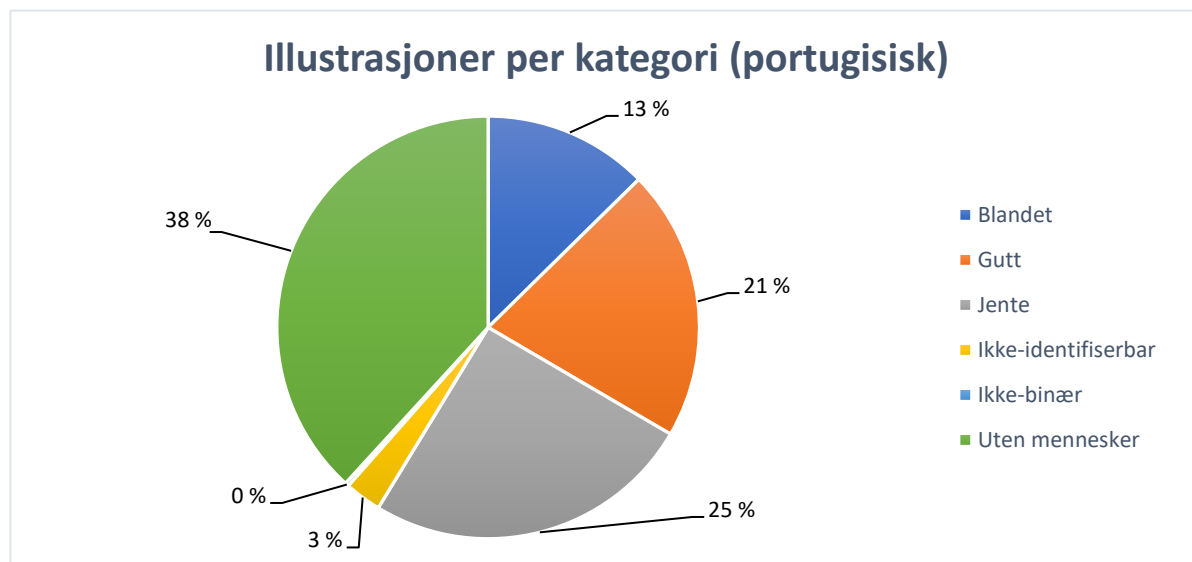
Det franske læreverket inneholder 168 illustrasjoner. Analysen viser at bildematerialet inneholder 26% illustrasjoner som avbilder blandete grupper (jente(r), gutt(er), ikke-binære og ikke-identifiserte). 18% av illustrasjonene fremstiller jenter, mens 11% fremstiller gutter, så det er altså en viss kjønnsforskjell i det visuelle materialet. Til sist viser 9% av illustrasjonene personer hvor kjønn ikke er identifiserbart, mens 1% er blitt tolket som ikke-binære personer.

Italiensk

Figur 2: Fordeling av kategorier i det italienske materialet

Ved en opptelling av bildematerialet (373 illustrasjoner) viser dataene at 26% av illustrasjonene inneholder en blanding av jenter, gutter og de kategoriene vi har kalt ikke-identifiserbare og ikke-binære personer. 11% av illustrasjonene viser kun gutter, 18% viser kun jenter og 9% viser ikke-identifiserbare menneskelige figurer. I tillegg inneholder boken 35% illustrasjoner av bylandskap og annet, altså illustrasjoner uten menneskelige tilstedeværelse. Når man går nærmere inn i materialet, ser man at selv om det finnes flere illustrasjoner som inneholder kun jenter (18% mot 11%) er det en liten overvekt antall gutter som portretteres, 121 mot 108 jenter. Det er dessuten 67 personer avbildet der man ikke kan gjenkjenne hvorvidt det er jenter eller gutter fordelt på 39 illustrasjoner. Av ikke-binære figurer har vi registrert kun én forekomst. Det finnes ytterligere to illustrasjoner som kunne ha passet i denne kategorien, men billedteksten avgrenser karakterenes kjønn (Burdese et al., 2019, s. 67).

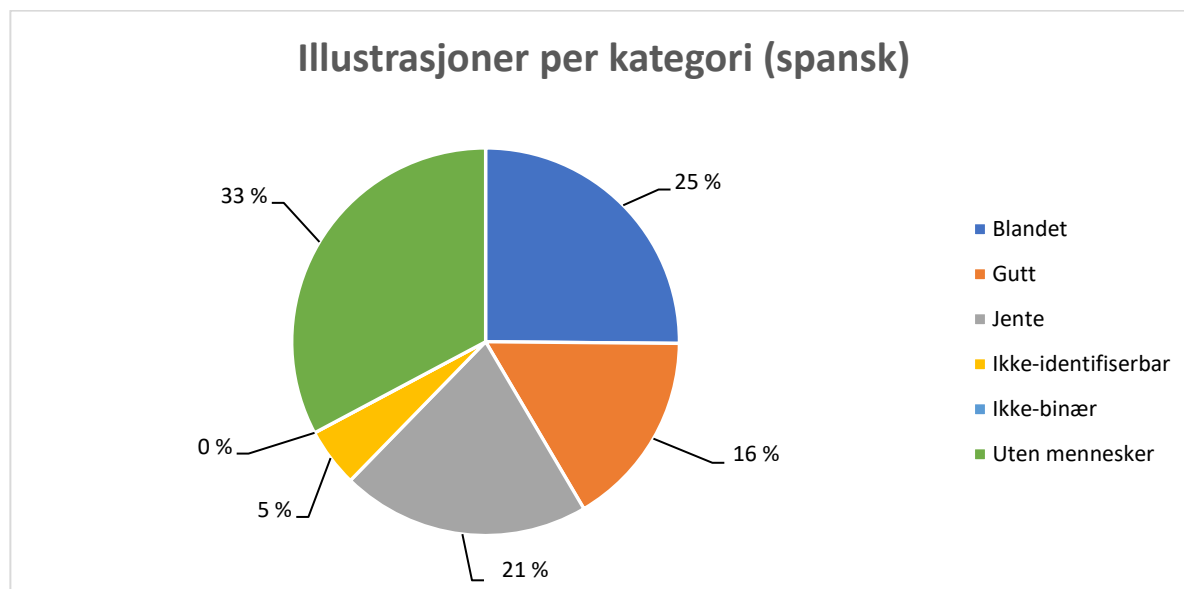
Portugisisk

Figur 3: Fordeling av kategorier i det portugisiske materialet

Læreboken i portugisisk skiller seg ut med et gjennomført transnasjonalt perspektiv, og leseren blir kjent med portugisisk gjennom ungdommer fra Portugal, Mosambik og Brasil. Det er også den eneste boken hvor vi finner fremstillinger av skeive i billedmaterialet, gjennom fremstillingen av et likekjønnet, romantisk par og bilde av en sanger hvor bildeteksten oppgir at hun er lesbisk.

I læreboken for portugisisk, som inneholder 356 illustrasjoner, fremstiller flertallet av bildene (38%) motiver uten menneskelig tilstedeværelse. Kjønnssfordelingen i avbildning av mennesker er relativ lik, med 25% jenter og 21% gutter. Kun 13% av bildene avbilder blandete grupper, noe som er den laveste forekomsten av bøkene vi ser på.

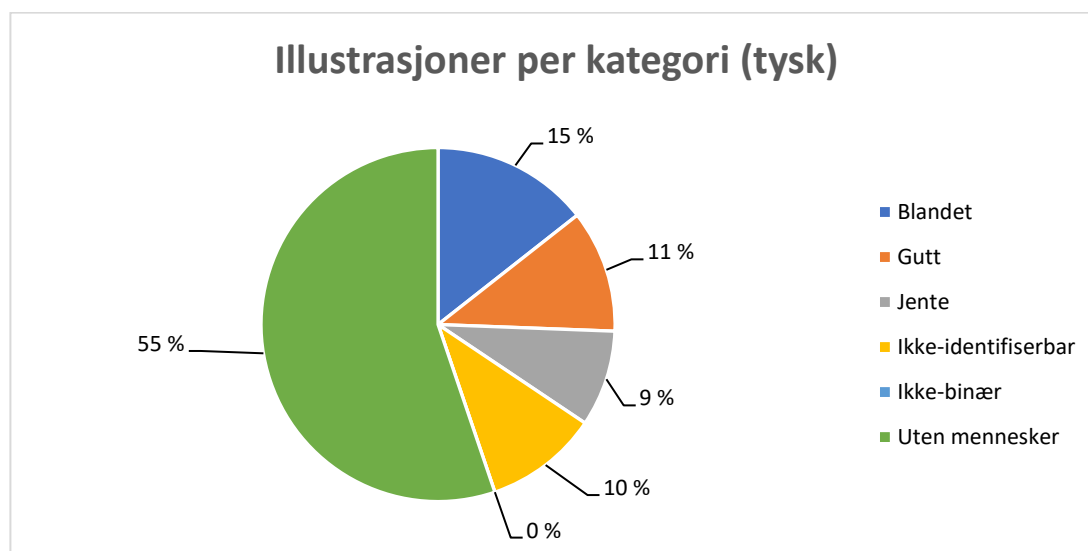
Spansk

Figur 4: Fordeling av kategorier i det spanske materialet

Opptelling av bildematerialet (183 forekomster) viser en overvekt av illustrasjoner uten menneskelige figurer (33%) og bilder som avbilder grupper sammensatt av ulike kjønn (25%). Det er en liten overvekt av jenter (21%) sammenlignet med gutter (16%). Materialet inkluderer også bilder der det ikke er mulig å identifisere kjønn (5%), for eksempel ved at bildet bare viser deler av en kropp. Når det gjelder kategorien «ikke-binære», er forekomsten 0%. Tre av bildene i materialet kunne imidlertid vært plassert i denne kategorien, men billedteksten eller oppgaven som hører til bildet plasserer den avbildede i kategorien «gutt».

Tysk

Figur 5: Fordeling av kategorier i det tyske materialet

Av til sammen 125 illustrasjoner i læreverket mangler over halvparten (55%) av illustrasjonene menneskelige figurer. I disse tilfellene brukes blant annet bilder av gater, severdigheter og matretter. En stor andel av bildene som fremstiller personer er tegninger, og mange av disse brukes flere steder i verket. Illustrasjoner som kun fremstiller gutter (11%) eller kun jenter (9%) er nokså balansert. Videre viser det seg at de illustrasjonene der både gutter og jenter er representert (15%) har en tilnærmet kjønnsbalanse med en forekomst av 39 jenter og 42 gutter. Til sammen er altså gutter lett overrepresentert i disse kategoriene.

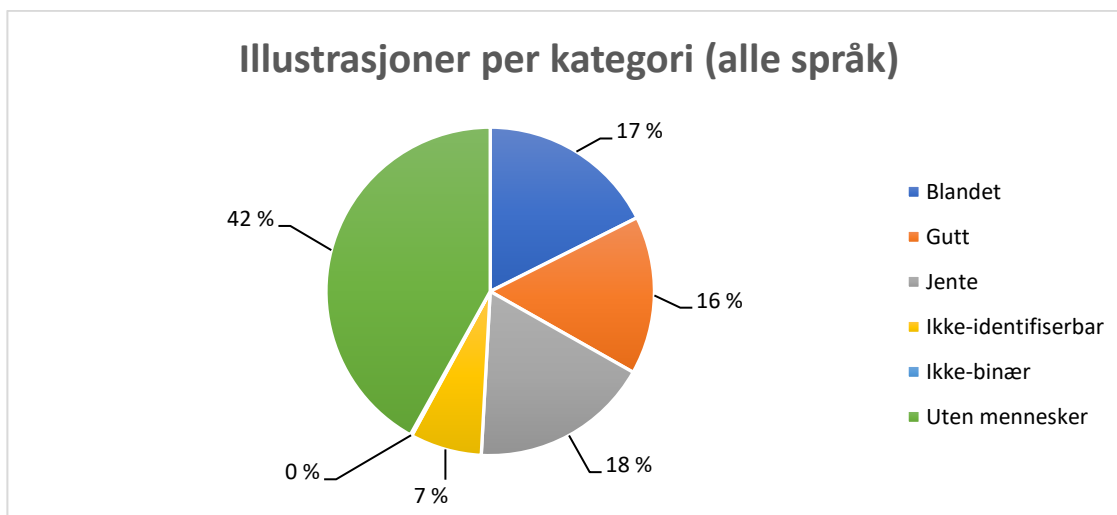
Forekomsten av bilder i kategorien ikke-identifiserbare er på 10%. Læreverket har en nokså høy forekomst av illustrasjoner der deler av den portretterte er utelatt. Som regel er det ansiktet som mangler på illustrasjonene. Ingen av illustrasjonene i boken ble plassert i kategorien ikke-binære personer.

Samlet materiale

Korpuset som ligger til grunn for våre analyser består av 1205 illustrasjoner. Det er nokså stor forskjell i antall illustrasjoner i læverkene vi har analysert, og det er læverkene i italiensk og portugisisk som inneholder klart flest illustrasjoner (henholdsvis 373 og 356). I læverkene for fransk og spansk er det omtrent like mange illustrasjoner (henholdsvis 168 og

183), mens det er læreverket i tysk som inneholder færrest (125 stykker). Felles for alle verkene er at de i stor grad benytter lisensierte bilder, *stock photos*, med unntak av enkelte private fotografier og illustrasjoner fra åpne bildedatabaser.

Figur 6: Fordeling av kategorier for det samlede materialet

Som vi ser av diagrammet over inneholder det analyserte materialet omtrent like mange illustrasjoner som kun viser jenter (18%) som dem som kun viser gutter (16%) med en svak overvekt av illustrasjoner med bare jenter. 17% av illustrasjonene inneholder både jenter og gutter, mens figurene i 7% av illustrasjonene ikke lar seg identifisere. Hele 42% av det samlede materialet er illustrasjoner uten mennesker.

6. Diskusjon

Når det gjelder vårt første forskningsspørsmål, så viser et stort antall tidligere studier av fremstilling av kjønn i illustrasjoner i læreverk (se også Blumberg, 2008; Lee & Collins, 2010; Ruiz-Cecilia et al., 2021; Scaglioso & Del Chierico, 2022) at det er store forskjeller i antallet illustrasjoner av kvinner og menn i enkelte læreverk, i kvinners disfavør. Dette er imidlertid ikke tilfelle i vårt materiale. Tallene viser at det er omtrent like mange illustrasjoner med bare menn som med bare kvinner. Når vi i tillegg teller kjønn i bildene av blandete grupper, blir det omtrent like stort antall kvinner som menn. Vår studie finner derfor ikke den ulike fordelingen som støtter forestillinger om «kjønnede» fremmedspråk som tidligere

forskning har funnet.⁵ Vi må likevel ta forbehold om at en mer inngående kvalitativ analyse kunne gitt et annet bilde. Ved å analysere hvem i illustrasjonene som innehar den aktive/passive rollen, i hvilke kontekster personene opptrer og hvilke aktiviteter de utfører, ville vi kunne avdekke om læreverkene, selv med sin tilnærmede balanse i kjønnsrepresentasjon, presenterer jenter og gutter som jevnbyrdige og frie for kjønnsstereotyper, eller om en av kategoriene fremstår som mer sentral. Vi må også bemerke at vi i denne studien kun har sett på visuelle forekomster, og det er mulig at det tekstlige materialet kan stå i motstrid til det vi har funnet i det visuelle materialet.

Når det gjelder forskningsspørsmål nummer to, ligger andelen illustrasjoner av personer der man ikke kan identifisere kjønn på 10% eller lavere i alle de analyserte verkene (fransk 9%, italiensk 10%, portugisisk 3%, spansk 5% og tysk 10%). Slike illustrasjoner viser gjerne karakterene sett bak- eller ovenfra eller viser kun utsnitt av en person slik som kropp uten hode, bilder der leseren inntar førsteperson-synsvinkel og liknende. Illustrasjoner av denne siste typen kan være mer åpne for tolkning og identifisering hva gjelder kjønnsidentitet, men samtidig kan mangelen på for eksempel ansikt ha en fremmedgjørende effekt og dermed redusere følelsen av identifisering med den illustrerte karakteren.

Fremstilling av kjønn i lærebøkene bestemmes av ulike forhold. Missoffe (2015) påpeker at lærebøkene er et resultat av påvirkning fra myndighetene i form av læreplaner og offisielle styringsdokumenter, men at de produseres av private aktører, altså forlagshus, med økonomiske interesser. Forlagene blir av flere beskrevet som konservative når det kommer til fremstillingen av ikke-heteronormative virkeligheter (Biemmi, 2015; Motschenbacher, 2010; Paiz, 2018), og det kan dermed oppstå avstand mellom samfunnsendringer og den verden som læreverkene fremstiller (Motschenbacher 2010, s. 39). Også i vårt materiale har slike uuttalte normer kommet til syne i forbindelse med kartleggingen av det visuelle mangfoldet i de analyserte læreverkene. Det finnes nemlig flere eksempler der illustrasjoner som i utgangspunktet kunne ha vært åpne for identifisering fra elevenes side, blir snevret inn av

⁵ Se også Monsen & Steinen (2022) som påpeker at lærebøker i norsk i voksenopplæringen har en tendens til å snu opp-ned på stereotypiske kjønnsmodeller.

illustrasjonens tilhørende tekst, det være seg i billedtekst eller elevoppgaver. Dermed blir eksempler som *kunne* ha økt mangfoldet i læreverkene regulert etter en heteronormativ standard og avgrenser elevenes mulige tolkninger av illustrasjonen.

Funnene våre viser også at det er stor avstand mellom det ungdom selv uttrykker når det kommer til kjønns mangfold (se Pedersen et al., 2021) og det mer konservative som forlagene viser frem i sine verk. Når elevene i fransk, italiensk, portugisisk, spansk og tysk møter den visuelle fremstillingen av kjønn som vi finner i vårt materiale, vil dette kunne reproducere binære fremstillinger av kjønn og heteronormative identiteter i fremmedspråksklasserommet, og slik begrense elevens mulighet for å kjenne seg selv igjen i (den visuelle) representasjonen av språkområdet. Ettersom «[...] the construction of identity through the learning of a new language has increasingly become more understood as being inseparable from the formation and transformation of identity» (Ruiz-Cecilia et al., 2021), spiller språkfagene en viktig og nødvendig rolle i fremstillingen av mangfold (se også Shardakova & Pavlenko, 2004, s. 26). Ved å forflate virkeligheten vil man kunne ende opp med læreverk som derimot understreker stereotypier og konflikt, noe Shardakova og Pavlenko (2004) også påpeker: «In the field of language teaching, text[book]s possess a unique authority to construct and mediate alternative cultural and linguistic worlds [...] Misrepresentation, stereotyping, and oversimplification of these imaginary worlds could lead to cross-cultural miscommunication, frustration, offence, and conflict» (s. 28).

Målgruppen for de læreverkene vi har studert er ungdommer og unge voksne, elever i en identitetssøkende alder. Lærebøker i fremmedspråk står i tillegg i en særstilling ved at de har så mange illustrasjoner av ungdom på målgruppens egen alder, og de burde derfor kunne gi elever gode muligheter for å speile og identifisere seg. Under arbeidet med lærebøkene visuelle innhold ble det likevel tydelig at de aktuelle verkene kanskje ikke gir den beste muligheten for å kunne kjenne seg igjen i de portrettertes verden ettersom de aller fleste illustrasjonene er hentet fra lisensierte bildedatabaser⁶ og viser frem tilsynelatende lykkelige, trygge, funksjonsfriske personer i heterofile rammer. Ikke bare kan det bli vanskelig for

⁶ Kommersielle bildedatabaser slik som Shutterstock og Adobestock. I tillegg brukes noen private bilder, illustrasjoner fra WikiMedia og andre siterte nettsider.

elevene å kjenne seg igjen i billedmaterialet, men det kan også bli vanskelig å se for seg at språkområdet man studerer er noe annet enn disse smilende, aktive og vellykkede menneskene man ikke nødvendigvis identifiserer seg med.⁷ Som Paiz (2015) påpeker, presenterer læreverkene «[...] either explicitly and/or implicitly, the identities and life ways that are available and/or acceptable in the target culture» (s. 79), og våre funn tyder på at den visuelle representasjonen både er for snever med tanke på dagens mangfoldige klasserom, men også med tanke på realiteten i målspråksområdet.

Missoffe (2015, s. 4) viser til at lærebøker som oftest er kommersielle produkter med et begrenset budsjett til illustrasjoner og derfor ofte preget av bruk av lisensierte bilder, som i vårt materiale. Hun foreslår å opprette en offentlig bildebank som illustrerer kjønns mangfold, som også kan gjøres tilgjengelig for forlagene. I Norge ville også Nasjonal digital læringsarena være et mulig forum for å utvikle mer mangfoldige læremidler.

Når læreverkene, med de forbeholdene vi har tatt over, viser seg å gjenspeile hetero- og cis-normative normer, blir lærerens rolle sentral. Hvordan kan vi inkludere mangfoldsperspektiver i undervisningen når lærematerialet ikke legger opp til dette?⁸ Som Motschenbacher påpeker i denne utgivelsen, er hverken lærer eller elev ofre for den læreboken som benyttes, og man kan fint jobbe kritisk med stereotypiske eller ensidige verk (se også Motschenbacher, 2021), også ved hjelp av illustrasjoner og fotografier, som vist av Brown & Habegger-Conti (2022). Det er imidlertid viktig å unngå harmoniserende og homogeniserende tilnærminger til materialet vi bruker i klasserommet, det må utforskes og «[...] be troubled regarding the identity positions that they present to students» (Paiz, 2015).

⁷ En slik fremstilling kan også gi et misvisende bilde av målspråksområdet. Eksempelvis viser nyere spørreundersøkelser at 22% av unge i Frankrike hverken oppfatter seg som kvinne eller mann (IFOP, 2020; Pacary, 2021).

⁸ For liknende eksempel fra arbeid med interkulturell kompetanse i engelskfaget, se f.eks. Brown (2019) som har foretatt en studie av skoleelevers vilje til å utfordre egne kulturelle visuelle stereotyper ved hjelp av *critical visual literacy*.

Begrensninger og videre forskning

Metoden vi har anvendt i analysen vår har vist seg å ha enkelte begrensninger. Dette gjelder hovedsakelig analysen av den visuelle fremstillingen av ikke-binære, hvor det finnes en rekke fallgruver og et behov for å utvikle bedre analysemetoder. For det første vil forskerens eget blikk på kjønn være preget av samfunnsnormer, noe som helt klart kan påvirke analysen og kategoriseringen av de ulike illustrasjonene vi har stått overfor. Det samme kan man argumentere for når det gjelder alder, ettersom man finner et større kjønns- og identitetsmangfold hos de yngre generasjonene enn de eldre (Pedersen et al., 2021). Det er derfor ikke selvsagt at en voksen forsker ser det samme som en ungdom eller ung voksen når det gjelder å identifisere en person i en illustrasjon. For det andre er det ikke slik at ikke-binær identitet nødvendigvis fremgår entydig av visuell representasjon. Hvordan ville en slik ikke-binær visuell representasjon ha sett ut? I vårt materiale er det tegninger som kommer nærmest slike eksempler: tegninger av barn eller unge voksne i klasserommet, i lek, med venner og andre situasjoner der figuren ikke automatisk tolkes inn i en binær ramme (se f.eks.: Burdese et al., 2019, s. 175).

En annen utfordring ved vår kvantitative analyse er at den ikke befatter seg med de kvalitative sidene ved illustrasjonene. For å kunne utforske om materialet vårt inneholder visuelle kjønnsstereotyper (hvem innehar den aktive og passive rollen i illustrasjonene, i hvilke kontekster befinner figurene seg og hvilke roller har disse, hvem er dominant i illustrasjonene med mer) eller om disse nyere læreverkene i fremmedspråkene har tilpasset seg elevenes virkelighet, må vi i neste omgang foreta en kvalitativ analyse av det samme billedmaterialet.

7. Konklusjon

Utgangspunktet for denne artikkelen var læreplanens fokus på mangfold og tilhørighet. Vårt materiale viser at det finnes en tallmessig balanse mellom illustrasjoner av jenter og gutter i de analyserte læreverkene, men at de alle reproducerer cis-normativitet. Vi har brukt Bishops (1990) metafor *vindu og speil* som utgangspunkt for vår studie av lærebøker i fremmedspråk på begynnernivå. Bishops metafor omhandler i utgangspunktet litterære tekster, men den er like virkningsfull når man snakker om illustrasjoner. Den enkelte elev bør kunne kjenne seg

selv og sin virkelighet speilet, og læreverkene bør fungere som et vindu til målspråksområdet, også når det gjelder kjønns mangfold. Det er derfor sentralt i utviklingen av nye læreverk at lærebokforlag, -redaktører og -forfattere tar det mangfoldet som kommer til uttrykk blant unge, på alvor.

Forfatteromtaler

Camilla Erichsen Skalle er førsteamanuensis i italiensk litteratur ved Universitetet i Bergen, Norge, og arbeider innenfor humanistisk migrasjonsforskning og mangfold.

Liv Eide er førsteamanuensis i pedagogikk ved Universitetet i Bergen, Norge, og forsker på lærerutdanning, dannelse og mangfold.

Anje Müller Gjesdal er førsteamanuensis i fransk språk ved Høgskolen i Østfold, Norge, og forsker på flerspråklighet og mangfold i fremmedspråkfagene.

Valentina Maul er lektor i tysk ved Amalie Skram videregående skole, Norge, og forsker på interkulturell kompetanse og læreverk i tysk.

Referanser

Angelini, E. & Tarantola, S. (2020). La rappresentazione dell'immagine di genere (maschile e femminile) nei manuali di italiano L2. *Bollettino Itals*, 85, 1–12.

https://www.italy.it/sites/default/files/pdf-bollettino/settembre2020/angelini_tarantola.pdf.

Aschehoug. (u.å.) *Salut 8–10*. <https://skoleboker.aschehoug.no/ungdomsskole/fransk>

Biemmi, I. (2015). Gender in schools and culture: Taking stock of education in Italy. *Gender and Education*, 27(7), 812–827.

<https://doi.org/10.1080/09540253.2015.1103841>

Bishop, R. S. (1990). Mirrors, windows, and sliding glass doors. *Perspectives: Choosing and Using Books for the Classroom*, 6(3), ix–xi.

- Blumberg, R. L. (2008). The Invisible Obstacle to Educational Equality: Gender Bias in Textbooks. *Prospects*, 38, 345–369.
<https://doi.org/10.1007/s11125-009-9086-1>
- Braaten, S., Gundersen-Røvik, M., & Norberg, T. M. (2020). *Tysk 8 fra Cappelen Damm: Grunnbok* (1. utg.). Cappelen Damm.
- Brown, C. W. (2019). «I don't want to be stereotypical, but...» Norwegian EFL learners' awareness of and willingness to challenge visual stereotypes. *Intercultural Communication Education*, 2(3), 120–141.
<https://doi.org/10.29140/ice.v2n3.194>
- Brown, C. W. (2022). Developing multiple perspectives with EFL learners through facilitated dialogue about images. *Critical Inquiry in Language Studies*, 19(3), 214–236.
<https://doi.org/10.1080/15427587.2022.2030228>.
- Brown, C. W. & Habegger-Conti, J. (2017). Visual Representations of Indigenous Cultures in Norwegian EFL Textbooks. *Nordic Journal of Modern Language Methodology*, 5(1), 16–34.
<https://doi.org/10.46364/njmlm.v5i1.369>
- Brown, C. W. & Habegger-Conti, J. (2022). Intercultural learning and images in ELT: Exploring cultural imaginaries through photographs. I M. Dypedahl (Red.), *Moving English language teaching forward* (s. 45–67). Cappelen Damm Akademisk.
<https://doi.org/10.23865/noasp.166.ch3>
- Brugeilles, C. & Cromer, S. (2009). *Promoting gender equality through textbooks. A methodological guide*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000158897_eng/PDF/158897eng.pdf.multi.
- Bufdir. (u.å. a). *Hvor mange er lhbtqi?* Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
https://www2.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtqi/Hvor_mange/

Buudir (u.å. b). *Lhbt+-ordlista*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

<https://www.buudir.no/likestilling/lhbtq-ordlista/>

Burdese, I., Rysst, C. & Sabbatini, S. (2019). *Italiensk på én, to, tre: læreverk i italiensk: Italiano (uno) 1*. Tell forlag.

Børve, L. M., Fjerdingsren, A. M., Montesdeoca, G. H., Manjón, O. S. & Sveia-Nilsen, S. (2018). *Spansk nivå 1 for ungdomstrinnet: bd. 1. Gente 8*. Aschenhoug.

Chaffee, K., Lou, N., Noels, K. & Katz, J. (2020). Why don't "real men" learn languages? Masculinity threat and gender ideology suppress men's language learning motivation. *Group Processes & Intergroup Relations*, 23(2), 301–318.
<https://doi.org/10.1177/1368430219835025>

Damayanti, I. L. (2014). Gender construction in visual images in textbooks for primary school students. *Indonesian Journal of Applied Linguistics*, 3(2), 100–116.
<https://doi.org/10.17509/ijal.v3i2.272>

Demirel, Y. J. (2018). *Rette lærebøker?* [Masteroppgave]. Universitetet i Bergen.
<https://hdl.handle.net/1956/17804>.

Dyrskog, L. K. (2017). *Visual Representations of Gender in English Foreign Language Textbooks and 10th Graders' Reflections on Gender Equality and Visual Literacy* [Masteroppgave]. Universitetet i Stavanger.
<http://hdl.handle.net/11250/2446934>.

Eide, L., Skalle, C. & Gjesdal, A. M. (2023). Intercultural Competence in the Foreign Language Classroom. Pedagogical Applications of Literary Texts on Migration and Exile. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 67(4), 607–620.
<https://doi.org/10.1080/00313831.2022.2042842>

- Eilam, B. (2012). *Teaching, Learning, and Visual Literacy: The Dual Role of Visual Representation*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139026611>
- Eilam, B. & Ben-Peretz, M. (2010). Revisiting curriculum inquiry. *Journal of Curriculum Studies*, 42(6), 751–774.
<https://doi.org/10.1080/00220272.2010.497192>
- Engstrøm, L. (2019). *Salut 8*. Aschehoug.
- FN-sambandet. (2022, 15. desember). *God utdanning*. Hentet 28. august 2023 fra:
<https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/god-utdanning>.
- Giaschi, P. (2000). Gender Positioning in Education: A Critical Image Analysis of ESL Texts. *TESL Canada Journal*, 18(1), 32–46.
<https://doi.org/10.18806/tesl.v18i1.898>
- Gilje, Ø., Ingulfsen, L., Dolonen, J. Al., Furberg, A., Rasmussen, I., Kluge, A., Knain, E., Mørch, A., Naaslund, M. & Skarpaas, K. G. (2016). *Med ARK&APP. Bruk av læremidler og ressurser for læring på tvers av arbeidsformer*. Universitetet i Oslo.
https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/arkapp_syntese_endelig_til_trykk.pdf
- Gjesdal, A. M., Skalle, C. E., & Eide, L. (2017). Migrantnarrativer som interkulturell døråpner? En pilotanalyse av læreverktekster i fransk, italiensk og spansk. *Acta Didactica*, 11(1), artikkel 2.
<https://doi.org/10.5617/adno.3915>
- Gomolka, C. J. (2021). Queer Pedagogy for a Queer(er) Francophone Classroom. I E. N. Meyer & E. Hoft-March (Red.), *Teaching Diversity and Inclusion: Examples from a French-Speaking Classroom* (s. 11–21). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003126461-1>

- Kiss, T. & Weninger, C. (2017). Cultural learning in the EFL classroom: the role of visuals. *ELT Journal*, 71(2), 186–196.
<https://doi.org/10.1093/elt/ccw072>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i fremmedspråk (FSP1-03)*. Fastsett som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/fsp01-03>
- Institut français d'opinion publique (IFOP). (2020). *Fractures sociétales: enquête auprès des 18-30 ans*.
<https://www.ifop.com/wp-content/uploads/2020/11/117735-R%C3%A9sulats-Marianne.pdf>
- Lee, F. K. J. & Collins, P. (2010). Construction of Gender: a Comparison of Australian and Hong Kong English Language Textbooks. *Journal of Gender Studies*, 19(2), 121–137.
<https://doi.org/10.1080/09589231003695856>
- Lewandowski, M. (2014). Gender Stereotyping in EFL Grammar Textbooks: A Diachronic Approach. *Linguistik Online*, 68(6), 83–99.
<https://doi.org/10.13092/lo.68.1635>
- Llovet Vilá, X. (2020). Læremidler i fremmedspråkfaget. I C. Bjørke & Å. Haukås (Red.), *Fremmedspråksdidaktikk* (s. 303–322). Cappelen Damm Akademisk.
- Londrim, G. de S. C., Santos, D., Michaelsen, F. V., Jansen, H., Wachelke, M. & Maibaze, F. (2017). *Viva!: portugisisk fremmedspråk - nivå 1*. Fagbokforlaget.
- Missoffe, P. (2015). Stéréotypes, représentations sexuées et inégalités de genre dans les manuels scolaires. *La Revue des droits de l'homme*, 8.
<https://doi.org/10.4000/revdh.1667>

Monsen, M. & Steien, G. B. (2022). Women, children, dogs, flowers and men: Constructions of Norway and investment in Norwegian language learning. I M. Monsen & G. B. Steien (Red.), *Language learning and forced migration* (s. 19–33). Multilingual Matters.

<https://doi.org/10.21832/9781800412262-005>

Motschenbacher, H. (2010). *IMPACT: Studies in Language, Culture and Society*: Vol. 29. *Language, gender and sexual identity: poststructuralist perspectives*. John Benjamins Pub. Co.

<https://doi.org/10.1075/impact.29>

Motschenbacher, H. (2021). Corpus-based considerations on critical literacy in ELT: The linguistic representation of Ricky Martin in the news media. I J. M. Paiz & J. Coda (Red.), *Intersectional perspectives on LGBTQ+ issues in modern language teaching and learning* (s. 217–259). Palgrave Macmillan.

https://doi.org/10.1007/978-3-030-76779-2_8

Nelson, C. (1999). Sexual Identities in ESL: Queer Theory and Classroom Inquiry. *TESOL Quarterly*, 33(3), 371–391.

<https://doi.org/10.2307/3587670>

Pacary, C. (2021, 10. januar). A-genre, non-binaire... la neutralité de genre en question sur « Zone interdite ». *Le Monde*.

https://www.lemonde.fr/culture/article/2021/01/10/a-genre-non-binaire-la-neutralite-de-genre-en-question-sur-zone-interdite_6065810_3246.html

Paiz, J. M. (2015). Over the monochrome rainbow. *Journal of Language and Sexuality*, 4(1), 77–101.

<https://doi.org/10.1075/jls.4.1.03pai>

- Paiz, J. M. (2018). Queering ESL Teaching: Pedagogical and Materials Creation Issues. *TESOL Journal*, 9(2), 348–367.
<https://doi.org/10.1002/tesj.329>
- Parker, R., Larkin, T. & Cockburn, J. (2017). A visual analysis of gender bias in contemporary anatomy textbooks. *Social Science & Medicine*, 180, 106–113.
<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.03.032>
- Pedersen, W., Slagstad, K. & von Soest, T. (2021). Nye seksualiteter, nye kjønn? I G. Ødegård & W. Pedersen (Red.), UNGDOMMEN (s. 295–315). Cappelen Damm Akademisk.
<https://doi.org/10.23865/noasp.142.ch13>
- Reisel, L., Skorge, Ø. S. & Uvaag, S. (2019). *Kjønnsdelte utdannings- og yrkesvalg: En kunnskapsoppsummering* (Rapport 2019:6). Institutt for samfunnsforskning.
<http://hdl.handle.net/11250/2592572>
- Ruiz-Cecilia, R., Guijarro-Ojeda, J. & Marín-Macías, C. (2021). Analysis of Heteronormativity and Gender Roles in EFL Textbooks. *Sustainability*, 13(1), artikkel 220.
<https://doi.org/10.3390/su13010220>
- Scaglioso, C. & Del Chierico C. (2022). Sessismo culturale e apprendimento della lingua: Le rappresentazioni di genere nei manuali di italiano L2/LS per bambini e bambine. *Formazione & Insegnamento*, 20(3), 305–325.
https://doi.org/10.7346/-fei-XX-03-22_23
- Schimpke, N.S. (2023). *Fransk, spansk eller tysk? Hvilke faktorer påvirker valget av fremmedspråk på ungdomstrinnet?*. Nasjonalt senter for engelsk og fremmedspråk i opplæringen. Notat 2/2023. https://www.hiof.no/fss/om/aktuelt/aktuelle-saker/notat_kjonnforskjeller_2023.pdf

- Shardakova, M. & Pavlenko, A. (2004). Identity Options in Russian Textbooks. *Journal of Language, Identity, and Education*, 3(1), 25–46.
https://doi.org/10.1207/s15327701jlie0301_2
- Skjelbred, D. (2019). *Skolens tekster - et utgangspunkt for læring*. Cappelen Damm Akademisk.
- Sunderland, J. (2015). Gender (Representation) in Foreign Language Textbooks: Avoiding Pitfalls and Moving On. I A. S. Mustapha & S. Mills (Red.), *Gender Representation in Learning Materials* (s. 25–40). Routledge.
- Yasin, M. S. M., Hamid, B. A., Othman, Z., Bakar, K. A., Hashim, F. & Mohti, A. (2012). A visual analysis of a Malaysian English school textbook: Gender matters. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 69, 1871–1880.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.140>